

Anna Siekierska

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. *Nauczyciele i nauczycielki trójmiejskich szkół w latach 1945-1989. Charakterystyka grupy zawodowej i jej postaw w kontekście przemian społeczno-politycznych i gospodarczych*

Po zakończeniu II wojny światowej rozpoczęto w Polsce proces zmiany ustroju. Na przestrzeni lat 1945-1989 dynamicznym przemianom ulegała zarówno sytuacja społeczno-polityczna, jak i gospodarcza kraju. Zmiany te, choć w różnym stopniu i na różnych płaszczyznach, dotyczyły ogółu społeczeństwa. Interesującym i wartym zgłębienia jest zagadnienie postaw prezentowanych przez mieszkańców Polski wobec zachodzących po 1945 roku zmian w otaczającej ich rzeczywistości. Szczególnie ważne w tym kontekście zdają się poglądy ówczesnych pedagogów i pedagożek, którym w upaństwowionych i poddawanych indoktrynacji szkołach przypisano rolę reprezentantów systemu. Ich zadaniem miało być kształtowanie u kolejnych dorastających pokoleń określonych przez władzę postaw i poglądów.

Dotychczas nie przeprowadzono jednak badań, których wyniki ukazałyby stosunek nauczycieli i nauczycielek do ówczesnej rzeczywistości społeczno-politycznej oraz gospodarczej. Przegląd istniejącej literatury przedmiotu ukazuje, iż w dotąd prowadzonych badaniach skupiano się na zagadnieniach związanych z pragmatyką zawodową nauczycielstwa oraz ilościowymi przemianami w obrębie tejże grupy zawodowej. Skłoniło to autorkę niniejszej pracy do podjęcia badań nad charakterystyką grupy zawodowej nauczycieli i nauczycielek trójmiejskich szkół i jej postaw w kontekście przemian społeczno-politycznych i gospodarczych lat 1945-1989.

Jako zakres terytorialny pracy wybrano Trójmiasto, czyli Gdynię, Gdańsk oraz Sopot. Był to bowiem region stający się w latach 1945-1989 sceną wielu ważnych wydarzeń politycznych i społecznych, w tym m.in. symbolicznych narodzin „Solidarności”. Ramy chronologiczne rozprawy zakreślają lata 1945-1989. Pierwszy punkt wyznacza rok zakończenia II wojny światowej, będący zarazem cezurą początkową dla procesu odbudowy szkolnictwa na ziemiach polskich, a także symboliczną datą wprowadzania w kraju systemu autorytarnego. Cezurę końcową wyznacza z kolei rok 1989, w którym zapoczątkowano procesy zmierzające do zmiany ustroju w kraju. Badaniem objęto zarówno nauczycieli i nauczycielki szkół podstawowych, jak i średnich (ogólnokształcących i zawodowych).

W celu stworzenia zbiorowego portretu badanej grupy zawodowej oraz przyjmowanych przez jej przedstawicieli i przedstawicielki postaw wobec zmieniającej się na przestrzeni lat 1945-1989 sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej wykorzystano metodologię badań historycznych.

Podstawowymi metodami po które sięgnięto w celu ustalenie faktów historycznych była indukcja oraz dedukcja – czyli metoda bezpośredniego i pośredniego ustalania faktów. Ponadto zastosowana została metoda porównawcza, w której płaszczyzną porównań były inne regiony Polski, a także filologiczna (leksykalna), rozumiana tutaj jako metoda odczytywania oraz interpretacji znaczenia języka. W badaniach nad zarysowanym wyżej tematem wykorzystano także metodę ilościową tj. metodę statystyczną. Pomocniczo sięgnięto także po metody badań typowe dla innych dyscyplin naukowych. Główną z nich był, stosowany szerzej w badaniach socjologicznych, tzw. wywiad pogłębiony.

W pracy ukazano sytuację społeczno-polityczną i gospodarczą w kraju i regionie warunkowaną w zasadzie przez decyzję monopartii, charakterystykę grupy zawodowej nauczycielstwa trójmiejskich szkół w ujęciu prozopograficznym oraz opis postaw pedagogów i pedagożek wobec przemian społeczno-politycznych i gospodarczych zachodzących w Polsce na przestrzeni lat 1945-1989. Zagadnienia te odtworzono na podstawie bazy źródłowej, którą stanowią materiały archiwalne pochodzące z kilkunastu archiwów, uzupełnione o źródła drukowane, akty prawne oraz relacje świadków historii (zarówno wspomnienia drukowane, jak i wywiady przeprowadzone przez autorkę) oraz obszerny zbiór literatury przedmiotu.

Przeprowadzone badania ukazują, iż w pierwszych powojennych latach nauczyciele i nauczycielki z Trójmiasta stanowili zróżnicowaną pod względem pochodzenia, statusu materialnego oraz wieku i płci grupę zawodową. Z biegiem lat jednak doszło do dość znacznego zunifikowania tejże grupy zawodowej. Po zakończeniu okresu powojennych migracji, w jej skład rekrutowały się w większości osoby pochodzące z badanego regionu, najczęściej absolwentki i absolwenci jednej ze szkół wyższych istniejących w Trójmieście. Doszło wówczas także do znacznego sfeminizowania zawodu. Ponadto dokonane na potrzeby opisywanej dysertacji badania pokazały, iż pedagogzy i pedagożki z Trójmiasta byli na tle ogólnopolskim dobrze wykształceni, choć specyfika regionu sprawiła, że ich pozycja materialna nie była zbyt wysoka. Ponadto cieszyli się oni prestiżem społecznym, podobnie jak przedstawiciele i przedstawicielki tego zawodu z innych regionów Polski, lecz ze względu na uwarunkowania lokalne sami oceniali swoją pozycję niżej, niżeli pedagogzy i pedagożki z mniej zurbanizowanych i zamożnych części kraju.

Na potrzeby niniejszej dysertacji dokonano typologizacji przyjmowanych przez nauczycieli i nauczycielki postaw, wyróżniając trzy główne z nich: kontestację, neutralność oraz akceptację. Przeprowadzone badania ukazują, iż w poszczególnych okresach natężenie występowania poszczególnych z nich było różne. W pierwszych powojennych latach przeważała wśród nauczycielstwa postawa neutralna, choć wykazali się oni znacznym zaangażowaniem w proces odbudowy szkolnictwa. W latach kolejnych zwiększała się grupa osób okazujących akceptację wobec wprowadzanego w kraju systemu, natomiast powstanie NSZZ „Solidarność” sprawiło, że spora grupa

spośród pedagogów i pedagożek z trójmiejskich szkół okazała kontestacyjną postawę, angażując się w działalność związku. Ogólnie jednak nauczyciele i nauczycielki z Trójmiasta stanowili raczej mało zaangażowaną w zmianę sytuacji społeczno-politycznej grupę zawodową. Wykonywali narzucone im w ramach pracy obowiązki o zabarwieniu społeczno-politycznym, nie angażując się jednak w większym stopniu ani po stronie władz partyjno-państwowych, ani w działalność opozycyjną.